

TEOLOŠKI MODEL FRANA BARCA U DJELU *O MODERNOJ KATOLIČKOJ APOLOGETICI*

T. IVANČIĆ – Z. TURZA, Zagreb

Sažetak

Ovaj članak posebnu pozornost posvećuje teološkoj misli Frana Barca i donosi prikaz teološkog modela Frana Barca. U prvom dijelu rada autori govore o teološkim modelima koji su prikladan način za jednostavno i sažeto prikazivanje misli određene teološke škole ili određenog teologa. Drugi dio donosi prikaz specifičnog i originalnog teološkog modela Frana Barca koji govori o zadaćama i karakteristikama apologetike te o karakteristikama teološke metode. U trećem dijelu donose prikaz reakcija na Barčevo djelo.

Cljučne riječi: teološki modeli, apologetika, Fran Barac.

Uvod

Jedno od najvažnijih i uvijek aktualnih teoloških pitanja glasi: Kako danas najvjestiti Isusa Krista, kojim rječnikom, kojom metodologijom? Kako bi teolog uopće mogao govoriti o Isusu Kristu, potrebno je razumjeti vrijeme u kojem se nalazi, običaje, navike i interese ljudi svoga vremena.

Početak prošloga stoljeća na hrvatskoj teološkoj sceni pojavio se Fran Barac koji je pokušao iznijeti svoje razmišljanje i svoj teološki stav o suvremenim fenomenima. Barac nije a priori odbacio modernizam koji je zahvatio Crkvu nego ga je prvo pokušao razumjeti. U svojem najvažnijem djelu *O modernoj katoličkoj apologetici* iznosi svoje viđenje odnosa teologije i modernizma.¹ O životu i djelovanju Frana Barca u posljednjih desetak godina izišlo je nekoliko radova koji temeljito obrađuju njegov život i djelovanje.²

¹ F. BARAC, *O modernoj katoličkoj apologetici*, Požega, 1907.

² Osnovni podatci o životu i djelovanju dr. Frana Barca mogu se naći u Arhivu Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Upućujemo odmah na doktorski rad Ivice Zvonara koji donosi detaljan pregled života dr. Frana Barca i obrađuje njegov rad iz šire perspektive. Također, detaljno obrađuje raspravu koju je potakla Barčeva habilitacijska studija u: I. ZVONAR, *Svećenik, teolog i političar dr. Fran Barac (1872. – 1940.)*, doktorska disertacija, Zagreb, 2005., str. 52–79. U toj studiji na str. 42–92 autor obrađuje i Barca kao teologa sažeto prikazujući njegova najznačajnija

U ovome radu pokušat ćemo predstaviti Barčevo razmišljanje o odnosu teologije i modernizma koje je iznio u habilitacijskoj studiji *O modernoj katoličkoj apologetici*. Barčevo razumijevanje teologije i njezina odnosa prema drugim znanostima može se predstaviti kao specifičan i originalan teološki model u našim krajevima početkom 20. stoljeća. Kratko ćemo upoznati čitatelja s temom modela u teologiji, a zatim ćemo pokušati sustavno prikazati teološki model Frana Barca, osnovnu tezu i karakteristike Barčeva teološkog modela i njegova razgraničenja s tadašnjim modelima u teologiji. Na kraju ćemo iznijeti kratak prikaz reakcija na Barčevo djelo koje svjedoče o novosti i originalnosti Barčeve teološke misli, ali u isto vrijeme o uskogrudnosti i nesposobnosti određenih crkvenih krugova za vođenje dijaloga unutar Crkve.

1. Modeli u teologiji

Riječ model dolazi od latinske riječi *modellus* koja znači uzorak. Ovdje riječ »model« shvaćamo u smislu određenog teološkog uzorka prema kojemu se oblikuje neki teološki pravac. Čini se da je sustavno teološko razmišljanje najbolje smjestiti unutar teološkog modela koji će u svojim granicama i mogućnostima razviti svoju metodu tumačenja stvarnosti i kršćanskih tekstova te će na temelju razrađene metode govoriti društvu, akademiji i Crkvi. Prema D. Tracyju svaki teolog treba izreći, tumačiti i braniti vlastiti teološki model.³ Tako npr. Tracy govori o pet modela u teologiji među kojima predlaže revizionistički model u kojemu će se susresti tvrdnje i shvaćanja reinterpetirane postmoderne svijesti i reinterpetiranog kršćanstva.⁴ D. Tracy teološki model uspoređuje s krojačkom lutkom koja predstavlja muškarca ili ženu prosječnog stasa i prema kojoj se kroji i proizvodi odjeća u tvornicama. Međutim, kada se odjeća počne prodavati, ne pristaje svakome kao ona pojedinačno krojena. Pet modela u teologiji koje D. Tracy nabraja predstavlja pet stilova koji služe kako bi ugrubo i otprilike okarakterizirali teologe. »Koristeći se tim tipičnim slučajevima kao referentnom točkom pojedinac

djela i filozofsko-teološki kontekst Barčeva vremena. Na određeni način u ovome članku nastavljamo Zvonarov prikaz Barčeve teološke misli ističući Barčev teološki model na temelju djela *O modernoj katoličkoj apologetici*. Spominjemo još neke njegove studije: I. ZVONAR, »Fran Barac i Bogoslovska smotra«, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.), br. 1, str. 157–180; ISTI, »Dr. Fran Barac – svećenik, teolog i političar«, u: *Podravski zbornik*, 28 (2002.), str. 176–186.

³ Usp. D. TRACY, *Blessed Rage for Order*, Seabury, New York, 1975., str. 3. Autor govori o široko rasprostranjenoj činjenici da je u suvremenoj teologiji potrebno razviti temeljne modele ili tipove kako bi se shvatio specifični zadatak suvremenog teologa.

⁴ *Isto*, str. 22: »Ovo će poglavlje pokušati odvesti ovu već poznatu raspravu korak dalje, točno određujući dvije realnosti (pojedina i objekta) koje se spominju u pet glavnih teoloških modela našeg sadašnjeg stanja: pravovjernom, liberalnom, novopravovjernom, radikalnom i revizionističkom modelu.«

ih može tretirati kao model koji se može podvrgnuti neograničeno velikom broju kategorija pojedinačnih teologa i simultanih razmatranja.«⁵

Svako teološko shvaćanje, pa i svaki pojedini teolog, pokušava se razumjeti shvaćanjem njegova specifičnog teološkog modela. U pojedinačnim slučajevima vrlo se teško određeni teolog može jasno svrstati u jedan od modela, stoga ih se radije svrstava u više modela ili ih se uopće ne svrstava ni u jedan model zbog njihove kompleksne teološke analize. Čitatelju preostaju najmanje dvije opcije: prihvatiti ili ne prihvatiti ponuđeni teološki model.⁶

H. W. Frie također pokušava izvesti teološku tipologiju koju temelji na dvije teze o teologiji. Prva govori o potrebi da se kršćansku teologiju pokuša sažeti u okvirima kriterija razumljivosti, koherencije i istine koju mora dijeliti s ostalim akademskim disciplinama. Druga teza govori o tome da je teologija kršćanski pogled na stvarnost pa se stoga definira u odnosu prema kulturalnom sustavu koji utemeljuje religiju.⁷ H. W. Frei pokušava, na temelju te dvije teze o teologiji, ukratko ocrtati modernu teologiju kako bi istaknuo teološko polazište iz kojega bi produktivno istraživao odnos hermeneutike i teologije. Takve pokušaje H. W. Frei naziva tipologijama.⁸

Razrađivanje teoloških modela u kojima se sažeto prikazuje određen pogled na stvarnost ponekad je nailazilo na nepravedna odbacivanja i osude u teologiji. Skolastička teologija koju je Prvi vatikanski koncil usvojio i odredio kao jedino normativnu imala je točno određenu usku svrhu: očuvati od modernističkih zabluda. Sredinom 19. stoljeća tiskana je zbirka zabluda »Syllabus« koje su odbacene u različitim dokumentima Pija IX. U tome se dokumentu jasno odbacuju: panteizam, naturalizam, apsolutni i umjereni racionalizam i indiferentizam. Crkveno učiteljstvo strogo pazi i bdije nad katoličkim naukom čuvajući ga od raznih novih filozofija koje uglavnom odbacuje. Prije objavljivanja »Syllabusa« Pio IX. primijetio je da se katolički nauk treba suprotstaviti modernim zabludama, ali i da Crkva treba iznijeti nauk o Kristovoj Crkvi. Tako je, ubrzo nakon objavljivanja »Syllabusa«, sazvan Prvi vatikanski koncil koji je zbog političkih razloga trajao od 8. prosinca 1869. do 20. listopada 1870. i nije do kraja ispunio svoj zadatak

⁵ Isto, str. 30.

⁶ A. Dulles govori o četiri opcije koje teologu preostaju: »Ako uzmemo da je očito kako ipak postoje neke nepomirljive razlike među različitim modelima, logički je nemoguće da svi budu prihvaćeni. Zbog čiste praktičnosti, teologu ostaju samo četiri mogućnosti: prva je ta da teoriju prihvati i odbaci druge; druga je da slijedi različite modele baveći se raznim pitanjima; treća je kombiniranje i usklađivanje modela, prilagođavajući razlike kako bi se kontradikcije uklonile; četvrta je izrada novog modela koji se razlikuje od svih pet koje smo proučavali«; A. DULLES, *Models of Revelation*, Orbis Books, New York, 1983., str. 124.

⁷ Usp. H. W. FREI, *Types of Christian Theology*, Yale University Press, New Haven – London, 1992., str. 2.

⁸ Isto, str. 19.

nego je izdao samo dvije konstitucije: »Dei Filius« o katoličkoj vjeri i »Pastor Aeternus« o Kristovoj Crkvi. Konstitucija »Dei Filius« odredila je teološku misao onoga vremena. Ona je, kao i cijeli Prvi vatikanski koncil, žurila što prije jasno i jezgrovito osuditi filozofske i teološke zablude onoga vremena kao što su: zablude u odnosu na opstojnost Boga kao Stvoritelja, materijalizam, panteizam, deizam, racionalistička kritika Biblije, autonomija razuma, agnosticizam itd.

Nova otkrića u znanosti tijekom 19. stoljeća i napredak prosvjetiteljskih ideja zahtijevali su jasne teološke pozicije od strane Crkve. Ona je sama dovedena u napetu situaciju: s jedne strane pratiti najnovija znanstvena istraživanja i primijeniti ih ondje gdje je to moguće na formuliranje crkvenoga nauka i, s druge strane, sačuvati onaj »depositum fidei« koji joj je povjeren od raznih zabluda. Nova znanstvena otkrića zahtijevala su obnovu biblijske egzegeze na koju se svim snagama prionulo. No, u brizi da nauk Crkve ostane pravovjeran, Sv. oficij je jasno osudio modernističke teze dekretom »Lamentabili« iz 1907. Tim je dekretom papa osudio modernističke teze koje se nalaze ponajviše u djelima Alfreda Loisyja.

Pio X. u enciklici *Pascendi dominici gregis* (1907.) osuđuje modernizam kao sustav. Borba protiv modernizma nastavila se s crkvene strane motuproprijem »Sacrorum antistitum« (1910.) te uvođenjem polaganja prisege za teologe protiv modernizma koja je dokinuta tek 1967. g. Strah od modernizma i osuđivanje modernizma osobito se raširilo u zemljama iz kojih su potekli najveći zastupnici modernizma. Osuđivanje teologa znalo je biti i neopravdano. No ipak, u susretu teologije s izazovima modernizma sama je teologija doživjela nutarnju preobrazbu. Osjetila se potreba unutar dogmatike izdvojiti i razviti posebnu znanost koja će izlagati temeljni nauk Crkve: apologetiku. Susret teologije i modernizma iznjedrio je fundamentalnu teologiju.

Iskorak u dubljem proučavanju modernizma i oblikovanju teološkog stava spram modernizma nije ni u Hrvatskoj prošao bez napetosti. Ukazujemo ovdje na jedan hrvatski slučaj. Polazimo od pretpostavke kako u analizi ovog hrvatskog slučaja možemo pronaći dovoljno materijala da se u okviru zadanih granica prikaže specifičan i originalan teološki model. Predstaviti ćemo teološki model Frana Barca na temelju njegove apologetike pod naslovom: *O modernoj katoličkoj apologetici*. U svojem je kasnijem teološkom istraživanju Barac pokazao da prati suvremena svjetska i teološka gibanja i u više je navrata pisao o suvremenim teološkim temama.⁹ U ovome radu zadržat ćemo se samo na njegovom glavnom djelu *O modernoj katoličkoj apologetici*, u kojem se može vidjeti Barčev teološki

⁹ To su sljedeći članci: F. BARAC, »Je li Isus Krist živio?«, u: *Bogoslovska smotra*, II (1911.), 1, str. 63–71; ISTI, »Bilješke o monizmu«, u: *Katolički list*, 63 (1912.), br. 15–20. Dobar pregled Barčeva teološkog istraživanja i sažetak teoloških članaka nakon njegove studije *O modernoj katoličkoj apologetici* donosi: I. ZVONAR, *Svećenik, teolog i političar dr. Fran Barac (1872. – 1940.)*, str. 84–92.

model. Zatim ćemo, u zadnjem dijelu rada, sažeto prikazati raspravu koju je izazvala Barčeva studija.

2. Barčev teološki model

O modernoj katoličkoj apologetici habilitacijska je studija Frana Barca koju je prihvatio Bogoslovni fakultet Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 31. 1. 1907. godine, a tiskana je u Požegi. Fran Barac podijelio je svoju studiju u tri dijela: u prvom dijelu govori o utemeljenju apologetike, u drugom dijelu o metodi apologetike, a u trećem dijelu o novim metodama unutar apologetike.

2.1. Temeljna teza

Barčeva temeljna teza glasi: apologetika je nužno potrebna teološka znanost unutar ostalih teoloških znanosti koja će svojom metodom pokazati »da je katolička vjera doista istinita natprirodna objava Božja, i zato, da je ne samo razumno, nego da je i naša dužnost katolički vjerovati.«¹⁰

U prvom dijelu studije *O modernoj katoličkoj apologetici* Fran Barac piše o utemeljenju apologetike kao zasebne znanosti unutar teoloških znanosti, o definiciji i zadaćama apologetike, te o cilju apologetike. Barac smatra da je potrebna jedna teološka znanost koja će polaziti od razuma kako bi dogmatiku približila svakome čovjeku, »što više, ako teologija uopće (glavna joj je struka dogmatika i moralika) hoće da se s pravom svrsta u red modernih znanosti, treba joj podnožje, treba kao uvod ili kao spojnu vezu s prirodom i razumom posebnu znanost, koja ne će stojati na teološkom, nego jedino na čisto znanstvenom, razumnom i iskustvenom principu. Ova će kritička znanost dokazati, da su teološki principi (vjere, dogmatike) i tvrdi i sigurni i istiniti.«¹¹

2.2. Zadaće i karakteristike apologetike

Dalje u svojoj studiji Barac razrađuje četiri zadaće apologetike:

1. pripomoći k vjeri
2. utvrditi u vjeri
3. ukloniti zagradae k vjeri
4. djelovati na srce.¹²

¹⁰ F. BARAC, *O modernoj katoličkoj apologetici*, str. 33.

¹¹ *Isto*, str. 24.

¹² *Isto*, str. 33–51.

Valja istaknuti da kada Barac govori o prvoj zadaći apologetike, »pripomoći k vjeri«, ne odustaje od tradicionalne definicije teologije koja glasi *fides quarens intellectum*, prema kojoj se u teologiji od vjere polazi. Barac zapravo ističe da se ne smije više naglašavati slijepa vjera prema kojoj smo svi mi dužni vjerovati bez promišljanja; naprotiv, izraz »pripomoći k vjeri« ide upravo u suprotnom smjeru, da nakon što je čovjek povjerovao treba ispitati svoju vjeru, »drugim riječima: razum je u pravu, prije nego što vjeru prihvati, što više (po svojoj prirodi i da ostane na visini svoga dostojanstva), razum je dužan kritički ispitati vjeru, koja mu se nudi.«¹³

U drugome dijelu svoje habilitacijske studije Barac razrađuje karakteristike teološke metode. Ona treba biti:

1. suvremena
2. tradicionalna
3. progresivna
4. analitička
5. sintetička.¹⁴

On će reći da uspjeh apologetike »gotovo više zavisi o stajalištu i taktici, negoli o detaljnom gradivu«¹⁵. Barac jasno proniče u bit same apologetike i iznosi njezin zadatak koji zapravo nije lagan, jer ima cilj pred sobom koji je praktičan, a ne puka apstrakcija. Apologetika, prema Barcu, treba odgovoriti svim legitimnim zahtjevima života. Ona treba biti suvremena i neprestano pratiti razvoj društva u kojemu živi i pratiti najnovija otkrića u znanosti. Ona, osim što je suvremena, treba, prema Barcu, biti i progresivna, apologetika mora »da u modernom duhu otkrije ono, što je u skladu s vječnom istinom, ona mora da u idejama, koje gospoduju svijetom, obrate one kardinalne misli, koje pokreću sav napredak, a koje su opet u potpunom skladu s jezgrom misli naučvanih u božanskoj objavi. Samo će tako apologetika moći ostati na visini svoje zadaće, samo tako će ona stare religiozne istine izreći preciznije, samo tako će u starim i novim istinama otkriti dublji smisao i univerzalniji domašaj.«¹⁶ To ne znači, objašnjava Barac dalje u tekstu, da se apologetika u svojoj biti mijenja, niti da onu staru tradicionalnu metodu odbacuje s mržnjom nego ona u svojoj biti ostaje tradicionalna jer »potpun prijelom sa svom prošlosti bio bi revolucija, a ne evolucija znanosti. Pa kako se državna ili socijalna revolucija ili u vlastitoj krvi uguši ili jedva donaša one plodove, koje bi i redovni razvoj donio bez ika-

¹³ *Isto*, str. 36.

¹⁴ *Isto*, str. 73–86.

¹⁵ *Isto*, str. 72.

¹⁶ *Isto*, str. 77.

kvih žrtava – ako i malo kasnije – tako pogotovu revolucija na znanstvenom polju rađa ili sterilnim fantazijama ili konfuzijom cijeloga duševnoga rada tako, da nikad nijesu plodovi u omjeru sa istrošenom duševnom umnom snagom.«¹⁷ Može se činiti nemoguće da jedna znanost u isto vrijeme ostane tradicionalna i postane progresivna. Rađa li se ovdje antinomija? Barac smatra da tradicija traje i onda ako se korigira i usavršava jer ni u znanosti nije propalo sve što su stoljeća stvorila.¹⁸ Zatim, apologetika se, prema Barcu, ne treba strogo uhvatiti bilo analitičke bilo sintetičke metode. Barac piše: »Prilike pak našega vremena zahtijevaju, da apologetika, kao uvodna i osnovna znanost teologije, upotrijebi analitičku metodu, ako je ikako moguće sasvim ili barem, gdje god to može ... No bila bi isto tako velika pogriješka modernih, kad bi sasvim napustili dedukciju ili sintetičku metodu. Pogotovu se u to ne smije upustiti apologetika, ako hoće, da joj dokaz bude evidententer credibilis.«¹⁹

Ukratko, teza ovoga poglavlja o karakteristikama apologetske metode glasi: apologetska metoda treba u isto vrijeme biti s jedne strane suvremena, tradicionalna i progresivna, a s druge strane analitička i sintetička. Novost je Barčeva modela što na određeni način pokušava povezati apologetsku metodu u teologiji sa suvremenim metodama u ostalim znanostima koje ne treba jednostavno odbaciti nego pokušati iskoristiti. Ostajući vjeran tradiciji, Barac pokušava napraviti sintezu tradicionalnog i suvremenog teološkog modela.

2.3. Psihološka metoda u apologetici

U trećem dijelu studije Barac govori o raznim vrstama apologetskih metoda: psihološka, prirodnoznanstvena, historička, supranaturalistička i egzemplarna. Osobito se Barac zadržava na psihološkoj metodi, što će, vidjet ćemo kasnije, izazvati veliku raspravu.

Temeljna teza ovog poglavlja glasi: uz ispunjavanje određenih uvjeta dopušteno je u teologiji koristiti i psihološku metodu.

Tradicionalna metoda sadrži tri postupka: *demonstratio religiosa*, *demonstratio christiana* i *demonstratio catholica*, dakle, »apologetika, kao znanost, koja daje razumni razlog zašto treba baš ovo vjerovati, ima po tom utvrditi ovo troje: 1. ima Bog; 2. taj se Bog objavio; 3. tu istinitu, natprirodnu objavu čuva i nepogriješivo naučava Katolička crkva. Ako apologetika to dokaže, očita je dužnost, da svaki, koji to znade, mora vjerovati i pokloniti se Katoličkoj crkvi.«²⁰

¹⁷ *Isto*, str. 80.

¹⁸ *Usp. isto*, str. 83.

¹⁹ *Isto*.

²⁰ *Isto*, str. 88.

Moguće je postaviti pitanje: Zašto uopće govoriti o novim metodama kada nam je jasno da ono što katolički nauk propisuje treba vjerovati? Barac naglašava da su suvremene religiozne prilike našega doba izazvale potrebu da se dokazuje istinitost kršćanstva ne više na temelju tradicionalnog teološkog modela koji je polazio od metafizike nego na temelju novih suvremenih teoloških putova: »Oni nastoje pripraviti tlo metafizičkim argumentima putem psihološkim, analizirajući dušu čovjeku.«²¹ Dakle, prema Barcu, nove prilike traže nove metode. Jedna je od njih i psihološka metoda: »... Drugim riječima apologetici je isto, da li svoju svrhu postigne spoljašnjim ili unutrašnjim kriterijima. Može dakle apologetika poći novim pravcem, sa stajališta utvrđenih činjenica moderne filozofije. Može upotrijebiti tako zvanu psihološku (nekoć se zvala mistička), imanentnu, ascendentnu, voluntarističku metodu.«²² Dalje Barac govori i o prirodnoznanstvenoj i historičkoj metodi koje imaju izvor u prirodnim znanostima i povijesti. Čak štoviše, Barac veli da je ponekad potrebno upotrijebiti ovu metodu ali uz neke uvjete koji određuju da ona ipak ima subjektivnu i relativnu vrijednost: 1. ne smije se odbaciti stare tradicionalne metode i 2. ovim unutrašnjim kriterijima treba se priznati samo relativna i subjektivna vrijednost, a nipošto apsolutna i objektivna.²³ Prije nego što u zadnjem dijelu rada kreće na analizu psihološke metode, Barac napominje još dvije vrste modernih apologetika: supranaturalističku i egzemplarnu. Nakon kratke obrade psihološke metode i njezina začetnika Blaisea Pascala, Barac smatra nužnim da se i apologetika koristi psihološkom metodom, ali uz određene uvjete: »Ipak uvijek treba da ima na umu moderni apologet: 1. da ovi unutrašnji kriteriji ne dokazuju istinitosti, nego samo vjerojatnost kršćanske objave; da su subjektivni i relativni, te se mogu lako i zlo upotrijebiti, a svak ih može i na svoju religiju nategnuti (n. pr. Protestanti, pseudomistici); da nijesu sigurni, a samo inteligentnijim pristupačni; i zato 2. da se nikako ne smiju zabaciti ili prezreti spoljašnji kriteriji i metafizički dokazi; ovi su jedini objektivni i izvjesni i svakomu na dohvat; apologet bi dakle zabacivši ove 3. nužno zapao u kantizam ili pseudomisticizam ili fideizam; a onda 4. pretjeravajući postulate ljudske prirode zbrkao red prirodni i natprirodni i zapao u racionalizam.«²⁴

Na kraju studije sam Barac lijepo sažima svoj rad: »Da svršimo! Rezultat bi ove studije bio ovaj: Apologetika je, u strogom znamenovanju te riječi, nužni spekulativni temelj dogmatike i čitave teološke znanosti. Ona je most od filozofije k teologiji. Metoda treba da je tradicionalna i progresivna, no svakako na principu

²¹ *Isto*, str. 108.

²² *Isto*, str. 110.

²³ *Usp. isto*, str. 111.

²⁴ *Isto*, str. 132.

strogo znanstvenome, ljudskome, prirodnome. Stare metode nijesu u svojoj jezgri zališne i nevaljale, nego nužne; nove nijesu uopće revolucionarne i heretičke, nego vrlo korisne, da pripreme moderni duh za strogu demonstraciju. Apologetici ni tradicionalnoj ni modernoj nije cilj roditi vjeru, nego samo osvjedočiti razum i ganuti srce, da se ne otima milosti Božjoj. Deus est, qui incrementum dat ... Neque denegabit petentibus se!²⁵

Ako bismo htjeli sažeti teološki model Frana Barca, on bi mogao izgledati ovako:

1. temeljna teza: apologetika je nužna teološka znanost unutar ostalih teoloških znanosti koja od filozofije vodi k teologiji;
2. zadaće teologije: pripomoći k vjeri, utvrditi u vjeri, ukloniti zgrade k vjeri i djelovati na srce;
3. karakteristike metode: suvremena, tradicionalna, progresivna, analitička i sintetička.

Barčev model dopušta korištenje psihološke metode u teologiji ako ona ne dokazuje istinitost nego samo vjerojatnost kršćanske objave, ako ne odbacuje metafizičke dokaze i time upada u fideizam ili pseudomisticizam, ili čak racionalizam.

Barac je u svojoj habilitacijskoj studiji pokazao veliko i široko poznavanje literature i na određeni je način pokušao prokrciti put jednom konstruktivnom dijalogu s modernizmom. Početkom 20. stoljeća takav je pokušaj u hrvatskoj teološkoj javnosti naišao na prihvatanje, ali i na odbijanje i kritiku najviše od strane časopisa *Hrvatska straža*. Studija *O modernoj katoličkoj apologetici* izašla je samo nekoliko mjeseci prije dekreta Sv. oficija »Lamentabili« 1907. Barac nije, unatoč kritikama, u svome radu prepoznao teze koje dekret »Lamentabili« osuđuje.

U sljedećem odlomku kratko ću prikazati kako se odvijala rasprava nastala nakon izdanja djela *O modernoj katoličkoj apologetici*. Time ćemo bolje razumjeti važnost Barčeva djela i otkriti u tezama i antitezama bogatstvo unutar teološke rasprave u teologiji u Hrvatskoj.

3. Kratki prikaz reakcija na Barčevo djelo

Nakon što je časopis *Vrhbosna* prvi napisao svoju kritiku o Barčevoj apologetici,²⁶ kritiku u *Hrvatskoj straži* iznosi i Fran Binički.²⁷ Binički u svome

²⁵ *Isto*, str. 156.

²⁶ »O modernoj katoličkoj apologetici«, u: *Vrhbosna: katoličkoj prosvjeti*, XXI (1907.), br. 11–12.

²⁷ F. BINIČKI, »Vratimo se silogizmu!«, u: *Hrvatska straža*, V (1907.), sv. 6.

članku »Vratimo se silogizmu« piše o važnosti skolastičke metode i silogizma. U tome kontekstu kritizira Barca koji, prema njegovu shvaćanju, odbacuje silogizam i skolastičku metodu: »I bilo je zaista već skrajnje vrijeme, da progovori i Crkva. Kuga agnosticizma zahvatila je sve dalje krugove, zarazila već i katoličku inteligenciju. Tako zvani 'moderni katolicizam' čedo je Kantova kriticizma i agnosticizma. Na žalost, ova kuga nije poštedjela ni hrvatske inteligencije ne izuzevši ni one, koja se smatra katoličkom. I djela, kao što je ono: 'O modernoj katoličkoj apologetici', makar napisano od jednog doktora bogoslovlja, ne mogu se posve oteti zatornom utjecaju modernističkog agnosticizma! Žalimo, što je ovo djelo odobrio jedan bogoslovni fakultet.«²⁸

Barac u *Katoličkom listu* poziva da *Hrvatska straža* iznese čvrste dokaze za svoje tvrdnje: »Utaman mi bio sav posao, da nagjem u 'Hrvatskoj straži' utvrgjenje za ovako prijeki sud. U literarnom, pogotovu u naučnom, da i ne spomenem u katoličkom svijetu nije običaj osjeći sud tolikoga domašaja, a da se ne iznesu i tvrda dokazala ... Molim dakle g. Pisca 'Hrvatske straže', e da bi izvolio stručnjački porediti encikliku sv. Oca 'Pascendi' s mojom studijom. Nadam se, da će onda svoje sugjenje i meni javno naneseu nepravdu radosno i bespristrasno korigrirati. Bude li pak još i oštrij – neka ga: istini čast i pravdi! Amicus Plato, amicus Cicero, sed magis – veritas.«²⁹

Nakon Barčeva poziva na iznošenje dokaza o modernističkim idejama prisutnim u njegovoj studiji kreće niz tekstova u *Hrvatskoj straži* pod naslovom: »Kritička pisma mladom apologetu«.³⁰ Autor tekstova tvrdi da je Barac upao u modernističke zablude: »... dr. Barac usvaja takogjer mnogo načelnih ili sustavnih zabluda moderne filosofije. I za nj postade moderna filosofija kamenom smutnje, zavedši ga do nekih tvrdnja, koje su načelno krive, te se moraju osuditi s kršćanskog i naravnog stanovišta. U jednu je ruku dr. Barac iskreno odan kat. Crkvi; a u drugu ruku nalazimo ga u dubokom glibu moderne zablude.«³¹ Također, autor »Pisama« zamjera Barcu što se poziva na Blaisea Pascala i što na određeni način propagira psihološku metodu. Dekret Sv. oficija »Lamentabili« dokaz je za autora »Pisama« da su teze koje Barac zastupa u studiji zapravo modernističke zablude. Zatim, prigovara Barcu da je neprijateljski raspoložen prema skolastici i njezinoj metodi, te točno navodi mjesta iz Barčeve studije koja optužuju skolastiku.

²⁸ *Isto*, str. 38.

²⁹ F. BARAC, »Hrvatskoj straži«, u: *Katolički list*, 59 (1908.), br. 7, str. 83.

³⁰ »Kritička pisma mladom apologetu«, u: *Hrvatska straža*, VI (1908.), sv. 1, 2, 3, str. 38–40, 163–164, 314–317, 320–321.

³¹ »Kritička pisma mladom apologetu«, u: *Hrvatska straža*, VI (1908.), sv. 1, str. 39. Antun Bozanić ističe da je autor tekstova bio krčki biskup Anton Mahnić: »Slijedila je serija članaka u HS-i (doduše bez potpisa, ali je čitaocima bilo jasno da je autor krčki biskup) pod naslovom ...«; A. BOZANIĆ, *Biskup Mahnić i crkvena gibanja u Hrvatskoj*, Zagreb – Krk, 1991., str. 139.

Ubrzo nakon objavljivanja »Pisama« u *Hrvatskoj straži* Fran Barac iznosi svoj odgovor *Hrvatskoj straži* u *Katoličkom listu*.³² Barac prigovara autoru »Pisama« da je rečenice i riječi vadio iz njihova konteksta kako bi mogao osuditi njegovu studiju. Barca će očitó osobno pogoditi ovakve nepravedne kritike i osude što se može vidjeti u sljedećim njegovim riječima: »Još ću nešto reći. Neka 'Hrvatska Straža' dade strogo autentički prevesti moju studiju, svoju kritiku, repliku g. Dra. A. Bauera i ovaj moj odgovor na bilo koji svjetski jezik. Neka zamoli javni forum katoličkih filozofa i teologa, da izreku svoj sud. Bude li taj juri kazao, da je 'Hrv. Straža' u pravu, evo moje riječi: nosit ću sve troškove oko toga posla, ne ću za života više umočiti pera u pitanjima katoličke filozofije i teologije, odreći ću se dragovoljno svakoga obučavanja u nauku vjere. Evo dakle prigode, da me se bez cenzura skinu s vrata – za uvijek.«³³

Barčevu studiju odobrio je Bogoslovni fakultet u Zagrebu na čelu s Antonom Bauerom koji se također, logično, osjećao prozvanim od strane *Hrvatske straže*. Bauer vrlo je pažljivo proučio Barčevu studiju i na samom ispitu dobro ispitao Barca o psihološkoj metodi koja je mogla uzburkati ondašnje duhove o čemu nam svjedoči zapisnik ispita: »A Bauer postavio je ova pitanja:

1. Glavni cilj kršč. Apologetike
2. Možu li se ovaj cilj polučiti?
3. Temelji psihološke metode
4. Ima li u čovjeka neka naravna težnja za natprirodnim?
5. Kolika se vrijednost može priznati psihološkoj metodi?
6. Što ova sama nikako ne može da poluši bez povrede dogmata?«³⁴

Anton Bauer odgovara na kritike *Hrvatske straže* u *Katoličkom listu*.³⁵ Bauer veli da je autor »Pisama« pod svaku cijenu htio pronaći u Barčevoj studiji modernističke zablude: »Dr. Fran Barac napisao je studiju 'O modernoj katoličkoj apologetici' god. 1906., a bogoslov. Fakultet ju odobrio kao habilitacionu radnju 31. siječnja 1907. Sam naslov, poradi riječi 'modernoj' čini se da je postao koban. Iste naima god. 8. rujna izdao je sv. Otac Pije X. glasovitu svoju okružnicu 'O naukama modernista'. Prerevnost nečija, čini se da je odmah zaključila: dr. Barac

³² F. BARAC, »'Hrvatskoj straži' na 'Kritična pisma mladom apologetu'«, u: *Katolički list*, 59 (1908.), br. 40–42, 484–489, 496–502, 509–512.

³³ F. BARAC, »'Hrvatskoj straži' na 'Kritična pisma mladom apologetu'«, u: *Katolički list*, 59 (1908.), br. 40, str. 488.

³⁴ Arhiv Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, zapisnik s ispita.

³⁵ A. BAUER, »Na obranu studije 'O modernoj katoličkoj apologetici' od Dra. F. Barca protiv neznanog ocjenitelja u 'Hrvatskoj Straži'«, u: *Katolički list*, 59 (1908.), br. 15., str. 173–179.

piše o modernoj kat. Apologetici – dakle on je modernist. Sad hajde njuškaj, traži po knjizi, ne bi li se u njoj našle zablude, koje sv. Otac osugjuje.«³⁶

Nakon toga, *Hrvatska straža* 1909. iznosi opet svoju repliku u kojoj ističe neznatnost Barčeva djela i modernistički izvor Barčeve literature: »Da i ne govorimo opet o Pascalu – ovom pravcatom zloduhu Barca apologeta – mi eto ističemo imena: Fonsegrive, Olle Laprune, Brunetiere, Lacordaire, Gratry, donkle Blondel, B. Allo, napokon nadbiskup u Albi msgr. Mignot. Ova se imena uz druga nalaze u prvom redu med auktoritetima, na koje se dr. Barac poziva obrazlažući i utvrđujući svoje nazore o psihološkoj metodi, prirodnom i natprirodnom, o spoznajni i t. d. No ovo su svi, manje više, zadojeni modernizmom. Nije to naš sud, nego ovu im svjedodžbu daje n. pr. jedan kard. Mercier u već navedenom djelu: 'Criteriologie generale' il 'Stimmen aus Maria-Laach' 1908.«³⁷ Svoju repliku *Hrvatska straža* završava dosta oštro: »Ako je pak dr. Barac u istinu uvjeren da su njegove u habilitacionoj studiji iznesene nauke u potpunom suglasju s enciklikom 'Pascendi', smatrajući encikliku novim dokazom, da nije 'pošao stranputice': onda ga moramo držati neizlječivim od modernističke zaraze, a nitko nas ne će uvjeriti, da bi moglo njegovo djelovanje na bogoslovnom fakultetu uroditi dobrim plodom za svećenički naraštaj i zdravi razvoj katoličke misli u Hrvatskoj. Time završujemo.«³⁸ Anton Bauer opet iznosi svoju repliku u kojoj poprilično zaoštrava diskusiju: »Ja dakle tobože kao jedini i glavni krivac najodlučnije odbijam ispade g. kritičara na bogoslovni fakultet, a spreman sam osobno u Rimu pred najvišim sudištem stati na obranu svoju i Barčevu – gotov a priori cijelim srcem pokoriti se pravorijeku njegovu – ali nikako ne ću da priznam ni znanstvene kompetencije g. kritičara 'Hrv. straže', koji je kadar onako iskriviti svjedočanstva, kako je učinio on s Kreitenom i Besmerom, koji je kadar onako izvraćati Barčeve rečenice, koje su opća nauka kat. znanosti, i praviti onakove falacije u dokazivanju, kako sam to bjelodano dokazao.«³⁹

A. Bozanić je u svojoj studiji o biskupu Mahniću valorizirao teološku raspravu Mahnić – Barac i u načelu bismo se mogli složiti s takvom ocjenom. Istaknuo je kako biskup Mahnić u raspravi s Barcem nije dovoljno gledao na cjelinu Barčeve studije nego samo na manjkavosti i nedorečenosti u pojedinim stavicama, dok je Barčeva studija s druge strane sadržavala nov pristup apologetici od koje se mnogo očekivalo.⁴⁰

³⁶ *Isto*, str. 174.

³⁷ »'Hrvatska Straža' na obranu svoje kritike«, u: *Hrvatska straža*, VII (1909.), Prilog 3, str. 60.

³⁸ *Isto*, str. 63.

³⁹ A. BAUER, »Druga obrana Barčeve studije 'O modernoj katoličkoj apologetici' protiv kritičara 'Hrvatske Straže'«, u: *Katolički list*, 60 (1909.), prilog br. 45, str. 44.

⁴⁰ A. BOZANIĆ, *Biskup Mahnić i crkvena gibanja u Hrvatskoj*, str. 139.

Zaključak

Modeli unutar teologije pomažu nam bolje razumjeti određenu teološku školu ili određenog autora. Barčev pokušaj da argumentirano iznese novo viđenje teološkog stava spram modernizma mogao bi se uzeti kao određena vrsta teološkog modela. Pokušali smo barem skicirati temeljne teze Barčeva teološkog modela. Barac u svojoj studiji propagira apologetiku kao novu znanost unutar ostalih teoloških znanosti iznoseći njezine zadaće i karakteristike. Uvjetno rečeno, dopušta korištenje psihološke metode (ali i drugih metoda) u apologetici. Barac je primijetio da je za teologiju od velike važnosti da je suvremena, tj. važan joj je »povijesno-društveni kontekst«. ⁴¹ Možemo reći da su u vrijeme Barčeva stvaralaštva bila prisutna dva teološka modela: neoskolastički i modernistički. Novost je Barčeva modela što na neki način pokušava ova oba modela povezati i u tome je i originalnost Barčeva modela. On pokušava teologiju usmjeriti na pronalaženje novih putova koji bi modernoga čovjeka kojemu je oduzet svaki temelj mogli privesti k staroj vjeri ili barem »vjernika oboružati da ga modernizam ne prevlada«⁴². Barac smatra da ne smijemo odbaciti tradiciju jer onda teologija ne bi bila evolucija nego revolucija. No, autor veli da ne smijemo odbaciti ni nove znanstvene pokušaje koje možemo uzimati u obzir uz dozu kritičnosti. Barac je u isto vrijeme učinio dva odmaka: učinio je odmak od teološkog modela koji je bio prisutan u njegovo vrijeme i mogli bismo ga nazvati neoskolastičkim, a temelji se na teologiji Prvoga vatikanskog koncila u kojem se naglašava poslušnost i prihvaćanje činjenica, i učinio je također odmak od modernističkog modela koji je imao svoje žestoke pobornike u Europi. Do sada je model u apologetici bio utemeljen na vanjskim kriterijima (metafizici, logičkoj dedukciji, intelektualistički), a danas, prema Barcu, svoju svrhu može postići i pomoću unutrašnjih kriterija (psihologije, psihološke analize, voluntaristički).⁴³ Njegov bismo originalni teološki model mogli nazvati »sintetički teološki model« jer pokušava povezati i skolastiku i modernizam, ili »suvremeni teološki model« jer zahtijeva stalnu promjenu u skladu s potrebama i promjenama društvenog konteksta. Barčev teološki model ne želi biti isključivo utemeljen na tradiciji ni na modernizmu. Odlika je njegova teološkog

⁴¹ H. Waldenfens također smatra da se teologija, posebno fundamentalna teologija, može ostvariti ako je svjesna svog povijesno-društvenog konteksta: »Fundamentalna teologija ne može pri svjesnom uvažavanju društveno-povijesnog konteksta koji se mijenja, zahtijevati valjanost jednom zauvijek. Moramo štoviše uzeti na znanje, da se ona u konkretnom pokušaju svoga sprovođenja obnavlja drugim pokušajima. Snaga uvjerljivosti kršćanstva želi biti djelotvorna i dostižna u vremenu, ne izvan vremena, u prostoru, ne izvan prostora«; H. WALDENFENS, *Kontekstualna fundamentalna teologija*, Đakovo, 1995., str. 13.

⁴² F. BARAC, *O modernoj katoličkoj apologetici*, str. 104.

⁴³ Usp. *isto*, str. 110.

modela isticanje kako svako vrijeme i svaki teološki kontekst mora razviti vlastiti teološki model primjeren situaciji u kojoj čovjek živi.

On je učinio pozitivan iskorak u teologiji na što su sa sumnjom počeli gledati neki njegovi suvremenici koji su budno pazili na katoličku istinu. Barčevi protivnici, negativno i nedijaloški raspoloženi, u njegovoj su studiji neargumentirano pronalazili modernističke teze. Ova Barčeva studija stoga s pravom spada u antologijske tekstove hrvatske teološke literature o vjerodostojnosti kršćanske objave koja je za hrvatsku teološku javnost bila izazov, osvježanje, ali za neke i provokacija. Barčeva studija, koja je potaknula unutar-teološku raspravu u Hrvatskoj, našla se i na radnom stolu teološkog autoriteta onoga vremena, kardinala Merciera. On u Barčevu djelu ipak nije pronašao stavove bliske modernizmu: »Opus quod dr. Barac de scientia atque methodo apologetica conscripsit, nullam damnati modernismi formam vel doctrinam nobis referre videtur. Quae passim leguntur de necessitate mentem modernam assequendi, necnon de internis religionis supernaturalis criteriis, et de methodo psychologica adhibenda, bene cohaerent cum methodo quae traditionalis vocata externis criteriis innititur. Propositiones quae insinuae fuerunt, a veritate discordare non videntur si iuxta contextum et totius libri doctrinam judicantur. Mechliniae, die 28. julii 1909. D. Card. Mercier arch. mechliniensis.«⁴⁴

Barčevo nam djelo ostaje trajni poticaj za vođenje dijaloga sa suvremenim filozofima, idejama i znanstvenim otkrićima koja u svjetlu vjere i vjerske zajednice pokušavamo razumjeti. Čini nam se da danas nedostaje kritičko vrednovanje vlastite vjere i zajednice u svjetlu evanđelja. Nedostajalo ga je i u Barčevo vrijeme. Fran Barac bio je hrabar i marljiv teolog koji se usudio započeti dijalog sa suvremenim znanstvenim metodama, iako je unutar svoje kršćanske zajednice u kojoj je živio naišao na velika osporavanja.

Summary

FRAN BARAC'S THEOLOGICAL MODEL IN THE WORK ON MODERN CATHOLIC APOLOGETICS

In this text the author tries to describe Fran Barac's theological thought as an original theological model. After a short analysis of the model within theology, the author brings out the main characteristics of Fran Barac's theological model, which talks about the importance of apologetics, theology assignments and characteristics of theological method, which should be either traditional and analytical or progressive, synthetic and

⁴⁴ A. Bozanić, »Dr. Fran Barac (pokojni), Prof. A. Živković«, u: *Bogoslovska smotra*, br. 5, 1940., str. 326.

contemporary. According to the author, the novelty in Barac's model is that he thinks that the theological model has to be contemporary and has to change continuing tradition all the time.

At the end of his work, the author presents a very interesting illustration of a discourse that took place in Croatia at the beginning of the last century about Barac's study On Modern Catholic Apologetics. It reveals the fact that certain groups within the Church had a negative attitude towards Barac's study. In conclusion, the author suggests that Barac's model should be called 'a synthetic model' or 'a contemporary synthetic model'. He also points out that Barac has made a detachment from traditional as well as modern theology and tried to bring the two models closer to each other.

Key words: theological models, apologetic, Fran Barac.